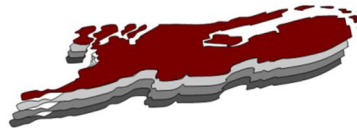

**Bureauonderzoek en Inventariserend
veldonderzoek verkennende en karterende
fase**

**Violier 26/Duizendblad 48,
Haaksbergen gemeente
Haaksbergen (OV).**

februari 2020

Versie 2.1 definitief

In opdracht van:
BJZ.nu

Laagland Archeologie Rapport 354

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase Violier 26/Duizendblad 48 te Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV)

Auteur: Erwin Brouwer

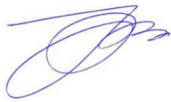
In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: J.A.M. Oude Rengerink

Autorisatie: J.A.M. Oude Rengerink

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie BV, Almelo, februari 2020

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in oktober 2019 een Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase uitgevoerd aan de Violier 26/Duizendblad 48 te Haaksbergen. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de aanleg van een nieuwe woning in het plangebied.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit de periode Midden-Neolithicum tot en met Romeinse tijd/Vroege Middeleeuwen verwacht (middelhoge verwachting). Voor resten uit vroegere of latere perioden geldt een lage verwachting.

Dit verwachtingsmodel is getoetst en aangevuld door middel van verkennend en karterend booronderzoek. Het verkennende booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zodanig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Het karterend booronderzoek heeft tot doel archeologische vindplaatsen op te sporen. Hiertoe zijn verspreid in het toegankelijke deel van het plangebied karterende boringen gezet. Relevante lagen van de boorkernen zijn gezeefd op archeologische indicatoren. In dit stadium is karterend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Uit het verkennend/karterend booronderzoek blijkt dat de bodem tot in de C-horizont is verstoord. De kans dat het gebied nog archeologische resten met een intacte archeologische context bevat wordt daarom laag geacht.

Tijdens het karterend booronderzoek zijn geen archeologische indicatoren of archeologisch relevante lagen aangetroffen. Daarom kan worden aangenomen dat in het plangebied geen archeologische resten aanwezig zijn.

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt geadviseerd geen archeologisch vervolgonderzoek in het plangebied uit te voeren. Voor het aspect archeologie kan het plangebied worden vrijgegeven.

De implementatie van dit advies is overgenomen door de bevoegde overheid, de gemeente Haaksbergen. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door A. Vissinga (regio-archeoloog)

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.4) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding onderzoek	7
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	7
1.3 Administratieve gegevens	8
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	9
1.5 Geplande verstoring	11
1.6 Gemeentelijk beleid	11
1.7 Onderzoeksdoel	11
2 Inventarisatie	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	12
2.3 Archeologie	14
2.3.1 Bekende archeologische waarden	14
2.3.2 Gemeentelijke verwachtingskaart	14
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	15
2.4 Historie	15
3 Conclusie en verwachtingsmodel	19
3.1 Conclusie	19
3.2 Verwachtingsmodel	20
4 Veldonderzoek	21
4.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	21
4.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	22
4.3 Resultaten: archeologie	22
5 Conclusie en verwachting	23
6 Selectieadvies	24
literatuur	25
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	27
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	28
BIJLAGE 3 Niet-toegankelijke delen voor veldonderzoek	29
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	30
BIJLAGE 5 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	31
BIJLAGE 6 Bodemkaart	32
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	33
BIJLAGE 8 Dikte verstoord pakket	34
BIJLAGE 9 Top intacte dekzand	35
BIJLAGE 10 Boorstaten veldonderzoek	36

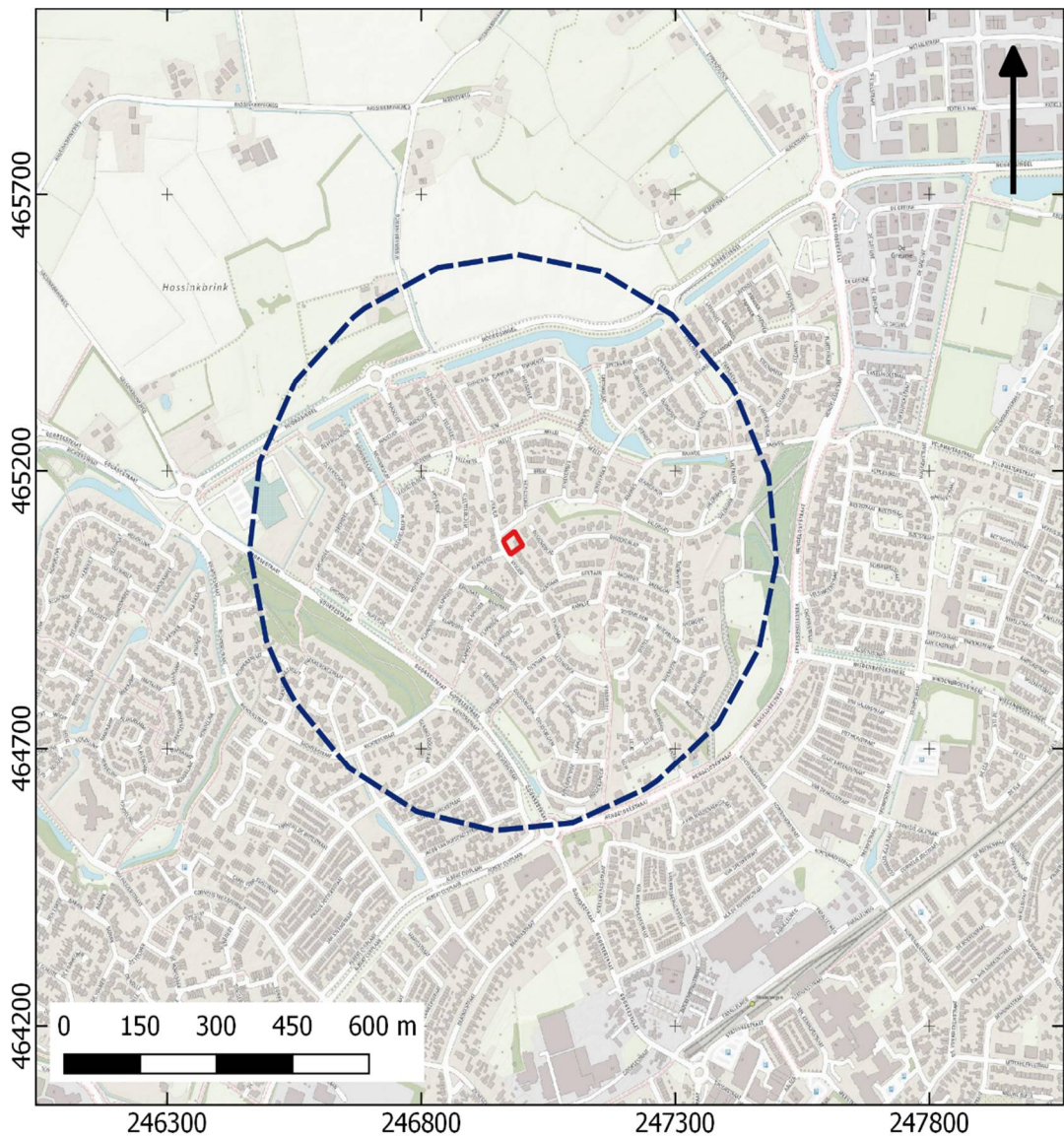
HOOFDSTUK **1** INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van een nieuwe woning aan de Violier 26/Duizendblad 48 te Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Haaksbergen heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Violier 26/Duizendblad 48 in Haaksbergen, gemeente Haaksbergen (OV), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied.

Het plangebied heeft een omvang van ca. 850 m². Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRatieve GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Haaksbergen
Plaats	Haaksbergen
Beheerder/eigenaar grond	T. Scholten
Toponiem	Violier 26/Duizendblad 48

Kadastrale perceelnummer(s) ¹	HBG01-O-1400
Laagland Archeologie projectnummer	HAVI191
Datum conceptrapportage	21-10-2019
Datum definitief rapport	22-10-2019
XY-coördinaten	246983/465090
	247000/465065
	246975/465050
	249960/465075
Oppervlakte/lengte Plangebied	ca. 850 m2
Datering	steentijd - late middeleeuwen
Complextype	Nietopgehoogde, individuele huisplaats
Onderzoeksmeldingsnr	4742229100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase
Datum veldonderzoek	16-10-2019
Opdrachtgever	BJZ.nu
Goedkeuring bevoegde overheid	22-10-2019
Bevoegde overheid	gemeente Haaksbergen
Adviseur namens bevoegde overheid	A. Vissinga
Beheer documentatie	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel in gebruik als graslandje. Een deel is bebouwd; deze bebouwing blijft deels gehandhaafd. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle

¹ kadastralekaart.com

bouwwerken in het plangebied aanwezig.² Op dit moment zijn er nog geen concrete plannen, maar op termijn is een nieuwe woning voorzien. In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend. De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de huidige situatie. Het gebouw rechtsonder blijft gehandhaafd.

Afbeelding 2. Huidige situatie (bron: pdok.nl).

² bron: gemeentelijke monumentenlijst

1.5 GEPLANDE VERSTORING

De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

In het bestemmingsplan ligt het plangebied in een zone met een dubbelbestemming 'Waarde – Hoge archeologische verwachting'. Dit impliceert dat archeologisch onderzoek is vereist indien hier bodemversturende ingrepen groter dan 100 m². plaatsvinden. De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

De gemeente Haaksbergen ligt voor een groot deel op het zogenaamde Oost-Nederlandse plateau³ Gedurende de laatste ijstijd, het Weichselien (ca. 115.000 tot 11.800 v. Chr.) lag er geen landijs in Nederland en heersten er periglaciaire condities. De ondergrond was permanent bevroren, waardoor sneeuwmeltwater en regenwater moest afstromen via het oppervlak. Door de grote verschillen in waterafvoer gedurende het jaar hadden de rivieren en kleinere waterlopen een vlechtend karakter (verwilderde rivieren). Onder dit koude en droge klimaat was er weinig vegetatie, waardoor zand gemakkelijk door de wind kon worden verplaatst en er dekzandruggen konden ontstaan. Door sneeuwmeltwater traden tevens uitgebreide verspoelingen op. Deze afzettingen bestaan uit min of meer gelaagde zanden, al dan niet met leemlagen en/of planten- en houtresten.⁴ Dit wordt ook wel 'Oud Dekzand' genoemd.

In het Laat-Glaciaal (Laat-Weichselien) werd opnieuw op grote schaal dekzand gevormd. Dit dekzand manifesteert zich in de vorm van vrij hoge ruggen en koppen. De goed gesorteerde, weinig gelaagde afzettingen worden ook wel 'Jong Dekzand' genoemd. Aan het eind van het Weichselien en in het begin van het Holoceen nam de vegetatie toe, waardoor de verplaatsing van zand door de wind steeds minder werd en het zacht glooiende dekzand reliëf gefixeerd raakte. Door deze fixatie was het landschap minder dynamisch en kon bodemvorming optreden. Het natuurlijke bodemtype dat waarschijnlijk in het dekzand ontstond was een podzolgrond. Verder veranderde het afvoerregime van rivieren en beken, omdat door het verdwijnen van de permafrost het neerslagwater beter kon infiltreren. Door de aanwezige vegetatie werd in deze warmere periode minder materiaal verplaatst door de rivieren dan in koudere perioden. Het afvoerregime van de rivieren en beken werd meanderend, waarbij de afvoer meestal werd beperkt tot een afvoergeul.

³ Goossens, 2009.

⁴ Stichting voor Bodemkartering 1979.

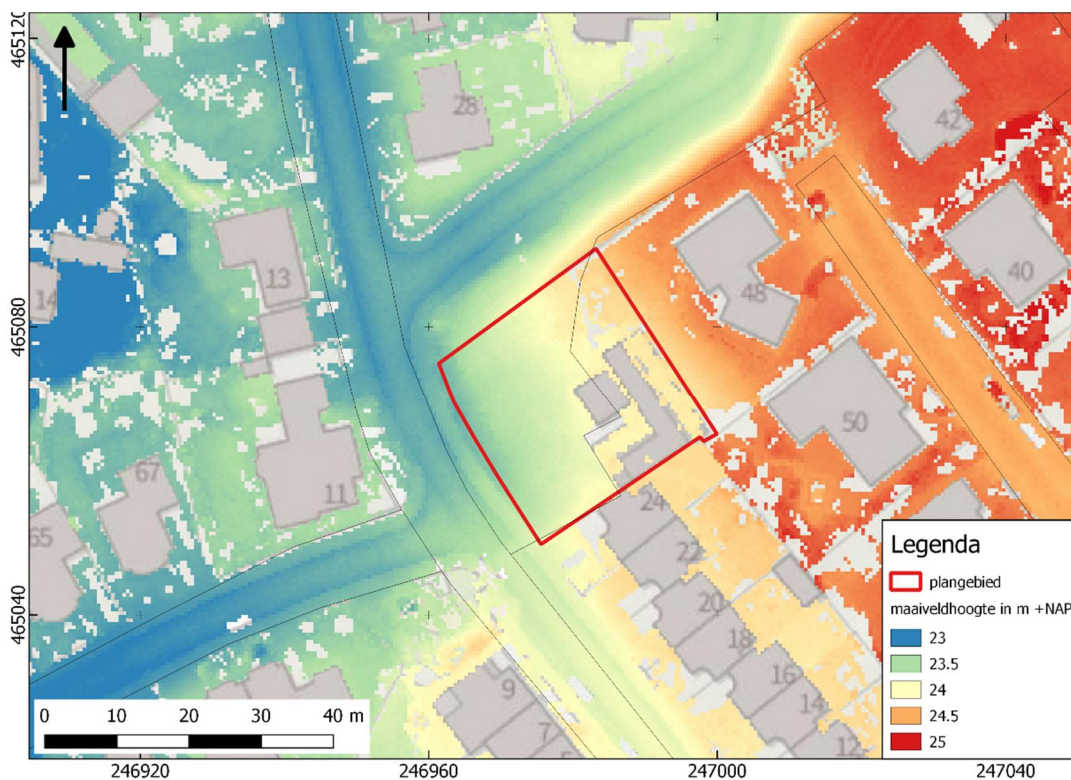
Doordat vanaf het neolithicum de landbouw werd bedreven door de mens, werd de natuurlijke vegetatie steeds meer omgezet in bouw- en weideland. Door grondbewerking is de oorspronkelijke, natuurlijke bodem grotendeels vergraven. Vanaf de Late Middeleeuwen konden zich in de zandgebieden enkeerdgronden vormen door de bemesting van plaggenmest. De plaggenbemesting was beperkt tot de zandgronden die geschikt waren voor landbouwkundig gebruik, maar waar een bemesting voor een betere opbrengst zorgde. Er zijn aanwijzingen dat de eerste wijd verbreide plaggenophogingen in Twente in de periode 1500-1600 ontstonden.⁵

Voor een beschrijving van de geomorfologische situatie wordt in deze studie gebruik gemaakt van de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart. Deze biedt een gedetailleerder beeld dan de standaard geomorfologische kaart 1:50.000.

Op de gemeentelijke waarden- en verwachtingskaart (bijlage 5) ligt het plangebied op een grote dekzandrug. Westelijk komt een overstromingsvlakte voor. Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is te zien dat het plangebied op de helling van deze dekzandrug ligt. De dekzandrug wordt echter nog geaccentueerd door een plaggendek. Op de bodemkaart (1:50.000) grenst deze aan het oostelijk deel van het plangebied, maar op de gemeentelijke archeologische kaarten ligt het plangebied ruim binnen de zone met plaggendek. Waarschijnlijk zijn beide weergaven niet accuraat: op oude kaarten (zie paragraaf 2.4, specifiek afbeelding 4) is waarschijnlijk de juiste begrenzing van de es te zien. Het plangebied ligt daarbij op de rand van de es. Westelijk van het plangebied komen beekerdgronden op de bodemkaart voor. Deze zone correspondeert met een overstromingsvlakte op de gemeentelijke verwachtingskaart. Beekerdgronden zijn van oorsprong vochtige, relatief laaggelegen gronden waarin hooguit sprake is van een zwak ontwikkelde B-horizont. De relatief hoge grondwaterstanden verhinderen de ontwikkeling van een meer geprononceerde podzolbodem. In de natuurlijke beekerdgrond heeft zich bovenop de zandgrond een eerdlaag ontwikkeld, doordat vegetatie sneller aangroeit dan het kan worden afgebroken. In bebouwde delen is deze eerdlaag echter vrijwel altijd verdwenen. .

Onderstaande afbeelding toont een detailopname van het AHN:

⁵ Spek en Groenewoudt 2007.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Het westelijk deel ligt hier wat lager (iets meer dan een halve meter) lager dan het oostelijke, bebouwde deel. De uitsnede geeft geen uitsluitel omtrent ophogingen en/of ontgravingen in het plangebied. Waarschijnlijk echter hebben tijdens de bouw van de huidige woonwijk aanzienlijke bodemingrepen plaatsgevonden. De intacte overgang van een es naar de niet-bouwlanden kenmerken zich normaliter door een zachte, gelijkmatige glooiing. Deze is in en rond het plangebied zeker niet meer aanwezig.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het plan- en onderzoeksgebied zijn geen bekende waarden geregistreerd.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 5) ligt het plangebied in een zone met een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten. Deze hoge verwachting is gebaseerd op de aanwezigheid van een dekzandrug. In het verleden zocht men meestal de hogere (droge) delen van het landschap voor bewoning. Deze bewoning kan archeologische resten hebben nagelaten. Door de aanwezigheid van een plaggendek zijn deze resten bovendien waarschijnlijk goed geconserveerd.

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 7. Onderzoeksmelding 21919 omvat een bureau- en verkennend booronderzoek.⁶ In dit plangebied ('Wissinkbrink') bevinden zich twee dekzandruggen waarop resten vanaf de steentijd worden verwacht, met een specifieke verwachting voor resten uit de Late Middeleeuwen op en rondom twee historische boerenerven. Tijdens het verkennend booronderzoek zijn plaggendecken aangetroffen. Onder een éénmanses is daarnaast een oude akkerlaag gevonden. Aanbevolen wordt op de dekzandruggen karterend booronderzoek uit te voeren indien hier verstoringen zijn gepland.

Onderzoeksmelding 26380 betreft een aanvulling op het hierboven beschreven onderzoek.⁷ Ten opzichte van het eerder uitgevoerde onderzoek is een gedetailleerde bodemkaart (1:10.000) gebruikt. De eerder vastgestelde verwachtingszones zijn op basis daarvan aangepast. Het karterend booronderzoek vond plaats op de twee boerenerven. Daarbij is aardewerk en baksteen uit de periode 1350 – 1900 na Chr. aangetroffen. Onder een deel van het plaggendek is nu een witgrijze laag aangetroffen die een E-horizont kan zijn of een oude akkerlaag. Op basis van de onderzoeksresultaten wordt in delen van het plangebied vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuvenonderzoek geadviseerd.

Onderzoeksmelding 55172 omvat een archeologische begeleiding van een riooltracé.⁸ Daarbij zijn een vijftal grondsporen (één kuil en vier greppels) uit de periode late middeleeuwen – (voornamelijk) nieuwe tijd aangetroffen. Er zijn geen resten van historische erven gezien.

2.4 HISTORIE

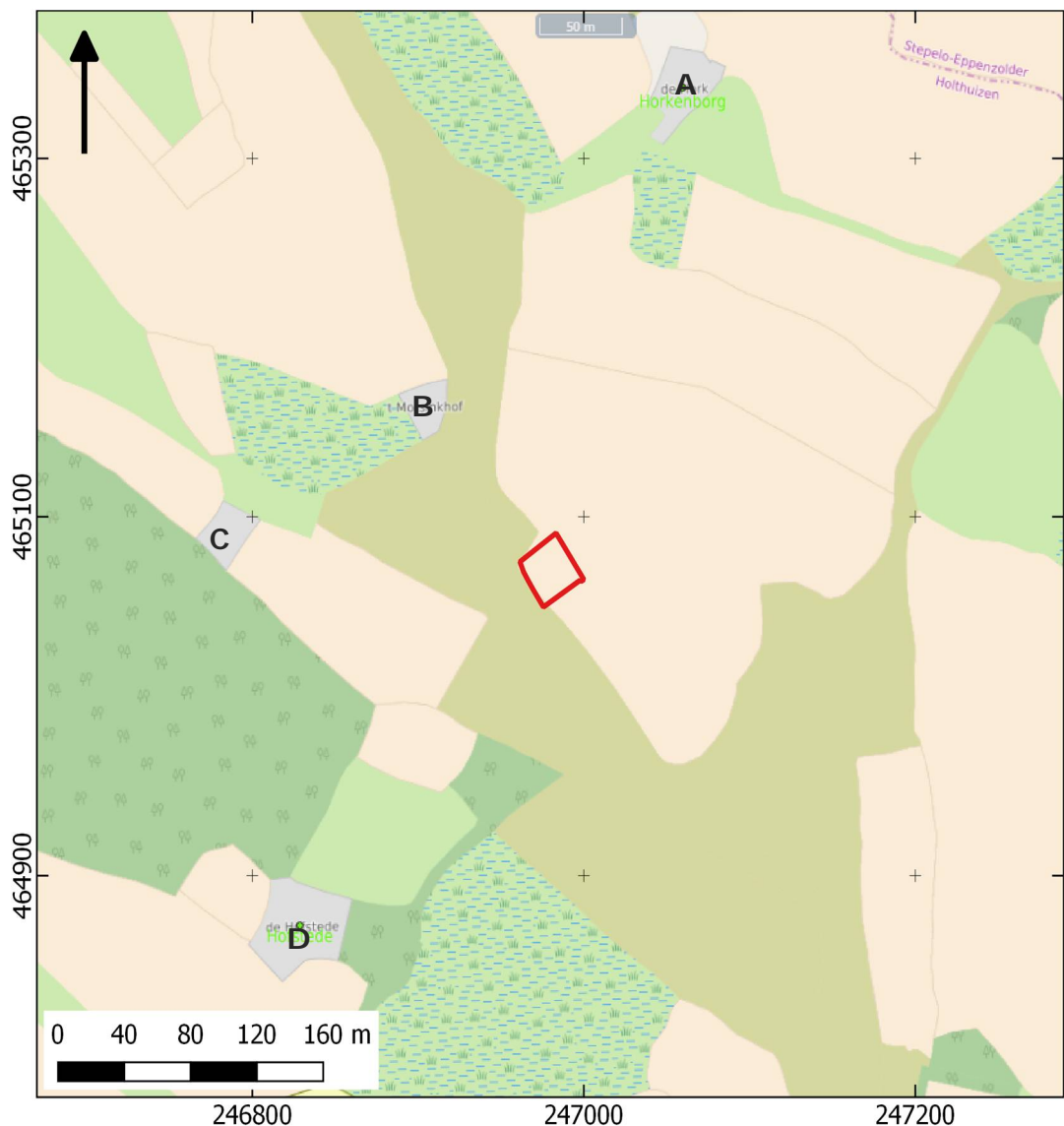
Op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)⁹ is het plangebied en haar omgeving nog onbebouwd (zie onderstaande afbeelding). Het terrein is op de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) aangeduid als bouwland.

⁶ Van Putten, 2007.

⁷ Buesink, 2008.

⁸ Kemme e.a., 2014.

⁹ bron: hisgis.nl

Afbeelding 4. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is rood omlijnd. Egaal groen: heide, egaal beige: bouwland, egaal lichtgroen: weideland, gearceerd donkergroen: bos en heide, gearceerd lichtgroen: hooiland; grijs: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl/horigheid.

Het plangebied ligt hier in een hoek van een bouwlandperceel (es), genaamd 'de Wissinkbrink'. Het grenst tegen een heideareaal, genaamd 'Hassinkbrink en Hofstede'. Er is geen/nauwelijks verkaveling aanwezig in de Wissinkbrink. Waarschijnlijk betreft dit een bouwlandareaal dat is begonnen als enkele kleinschalige kamptonginningen, die in de loop der tijd naar elkaar toegegroeid zijn en uiteindelijk een groter bouwland vormden. In de omgeving van het plangebied komen een aantal historische erven voor (A t/m D). Deze worden hieronder kort beschreven¹⁰:

'A' betreft Erve Horkenborg. De eerste historische vermelding dateert uit 1475, maar het is terug te voeren tot 1188-1331 als leengoed van Huis Diepenheim. In 1475 is

¹⁰ bron: Woolderink e.a., 2015.

de Horkenborg ('Holkenborch') omschreven als een kathe.¹¹ In 1602 is genoteerd dat het erf '*leyt wost*' (ligt woest, dat wil zeggen: 'is onbewoond/vervallen')

'B' betreft erve 't Morsinkhof. Dit erf komt niet voor in het leenregister. Aangenomen kan worden dat het hier om een zeer late ontginning gaat. Ten zuiden van haaksbergen komt Erve Morssinkhof/Bröcking voor, een allodiaal erf dat genoemd is in bronnen uit 1475. Wellicht is B een late afsplitsing (kathe) van dit historisch erf.

'C' is een niet bij naam genoemd erf. Ook hier gaat het waarschijnlijk om een zeer late ontginning.

'D' betreft erve De Hofstede Ook dit erf wordt genoemd in bronnen uit 1475, maar is terug te voeren tot 1188 – 1331 als leengoed van Huis Diepenheim. In 1475 is het omschreven als kathe. In 1495 wordt opgemerkt dat de Hofstede is geplunderd.

Vanaf de 10^e/11^e eeuw na Chr. ontstaat een proces waarbij de boerenerven zich verplaatsen naar de randen van de es en waarbij deze zich op of binnen een zeer beperkt gebied fixeren. Daarvoor was het gebruikelijk dat boerderijen midden op de bouwlanden werden geplaatst, en dat de gebouwen zich in de loop der tijd verplaatsten ('wandelende erven'). Hierboven is sprake van erven die naar de randen van de essen zijn verplaatst en die zich daar hebben gefixeerd. Op en in de omgeving van dergelijke boerenerven (meestal wordt een straal van 200 m gehanteerd) worden regelmatig sporen en structuren aangetroffen die bij voorgangers van deze boerenerven behoren. Het gaat daarbij om spiekers, afvalkuilen, greppels en dergelijke. Doorgaans liggen de voorgangers van deze erven hoger op de dekzandruggen met plaggendekken.

Op de topografische kaart van 1900 (zie afbeelding 5) is het plangebied onbebouwd en in gebruik als bouwland. Rondom is een groenzone aangegeven. Op deze kaart is de voorloper van de huidige Violier reeds aanwezig. Direct westelijk van het plangebied is langs deze weg bebouwing aanwezig. Vanaf ongeveer 1994 is het plangebied en aangrenzende terreinen op de topografische kaart bouwrijp gemaakt, maar bebouwing verschijnt pas in 2006 op de kaart. In het plangebied is, afgezien van de huidige schuur, tot op heden geen bebouwing aangegeven.

¹¹ Een kathe (katerstede) is een kleine boerderij. Bij vererving kreeg de oudste zoon meestal het ouderlijke erf en boerderij. Het kwam wel voor dat een jongere zoon elders een nieuw boerenbedrijf opstartte. Dit vond meestal plaats op voor landbouw minder geschikte gronden; de meer geschikte gronden waren al in gebruik van gevestigde boerderijen. Een kathe kon zich dan ook meestal niet tot dezelfde omvang ontwikkelen.

Afbeelding 5. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: topotijdreis.nl.

HOOFDSTUK 3 CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden. Het plangebied ligt op een grote dekzandrug. Hierop is een plaggendek opgebracht. In het westen grenst deze dekzandrug aan een beekoverstromingsvlakte. Op de bodemkaart ligt het plangebied op de beekoverstromingsvlakte, maar op de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart en beleidskaart ligt het op de dekzandrug met plaggendek. Op basis van het AHN en oude kaarten kan worden aangenomen dat het plangebied inderdaad op de dekzandrug ligt en dat hierop een plaggendek aanwezig is. Het plangebied ligt daarbij op de rand van de es. In de omgeving van de es zijn enkele historische erven aanwezig die zijn terug te voeren tot in ieder geval de 12^e eeuw. In beide gevallen – het gaat hier specifiek om de erven Horkenborg en De Hofstede – is op enig moment sprake geweest van ‘katersteden’, oftewel kleinschalige, relatief late ontginningen (met historische vermeldingen in de 12^e eeuw zijn ze echter zeker in de late middeleeuwen te dateren. De ontginning van het terrein waarin het plangebied ligt kan dan ook waarschijnlijk vanaf dit moment gedateerd worden. Sindsdien is waarschijnlijk plaggembemesting toegepast, waardoor uiteindelijk een plaggendek van tenminste 50 cm dik is ontstaan.

In de omgeving hebben tot op heden weinig archeologische onderzoeken plaatsgevonden en dien ten gevolge zijn er ook weinig vondsten bekend. Naburig onderzoek heeft zich vooral toegespitst op en rond aldaar gesitueerde historische erven. Het plangebied ligt niet binnen een zone van 200 m van een historisch erf. In de laatste decennia van de afgelopen eeuw is het plangebied onderdeel geworden van de bebouwde kom van Haaksbergen. Tijdens het bouwrijp maken van dergelijke grote percelen is vaak op grote schaal grondverzet toegepast. Het is daarbij niet ongebruikelijk dat het humeuze plaggendek geheel werd afgegraven.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

In het plangebied kunnen resten vanaf het Midden-Neolithicum tot en met de Romeinse tijd/Vroege Middeleeuwen worden verwacht. Bewoning in dergelijke perioden in dit deel van Nederland is meestal geconcentreerd op de hogere delen van het landschap. Aangezien in het plangebied een dekzandrug aanwezig was kunnen ook hier resten worden verondersteld. Resten uit oudere perioden (Laat-Paleolithicum – Vroeg-Neolithicum) worden niet verwacht (lage verwachting). Resten uit het Laat-Paleolithicum zijn te verwachten op de flanken van grotere stuwwallen of, samen met resten van jagers/verzamelaars uit het Mesolithicum en Vroeg-Neolithicum, op kleine dekzandkopjes in beekdalen of op steilkanten met bronnen van zoet water in de buurt. Daarvan is in het plangebied geen sprake. Het plangebied ligt waarschijnlijk op de lagere flank van de dekzandrug. Bewoningsresten uit de periode Midden-Neolithicum – Romeinse tijd/Vroege Middeleeuwen kunnen daarmee niet worden uitgesloten, maar eventuele huisplattegronden uit deze perioden zijn met name op de hoogste delen van de dekzandrug (dus buiten het plangebied) te verwachten. Door de aanwezigheid van een Laatmiddeleeuws plaggendek zijn deze resten waarschijnlijk goed beschermd gebleven tegen latere bodemingrepen. Echter, de kans is zeker aanwezig dat tijdens de aanleg van de huidige woonwijk het gehele plaggendek is ontgraven. Aangezien in de omgeving weinig resten uit deze periode zijn aangetroffen en gezien de relatief lage ligging op de dekzandrug is hooguit sprake van een middelhoge verwachting.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode bronstijd – vroege middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹²

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond (E-horizont of B-horizont), dicht onder een mogelijk nog aanwezig plaggendek. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk neolithicum, in mindere mate bronstijd en ijzertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Vanaf ongeveer de 17^e eeuw is ook baksteen te verwachten (rurale gebieden; in bewoningskernen al eerder). Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het Pleistocene zand. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat overwegend om afvalkuilen en sporen van erfinrichting en dergelijke. Huisplattegronden worden niet verwacht. Deze bevinden zich in de top van de Pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

Daarnaast kunnen resten uit de Late Middeleeuwen worden verwacht. De kans hierop wordt echter laag ingeschat: historische erven in deze periode waren grotendeels op een plaats gefixeerd en de bekende erven lagen meer dan 200 m van het plangebied af. Ook hier bestaan de te verwachten resten uit paalkuilen (van bijgebouwen/spiekers), terreininrichting en greppels). Deze resten zijn eveneens in de top van het Pleistocene zand te verwachten, maar kunnen zich tot grote diepte uitstrekken. Resten kunnen ook in een nog aanwezig plaggendek worden verwacht.

¹² bron: Tol e.a., 2006.

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van verstering en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Voor het booronderzoek niet-toegankelijke en/of verstoorde delen zijn aangegeven op de kaart in bijlage 3.

In het plan van aanpak is uitgegaan van een verkennend/karterend booronderzoek. Indien een intact bodemprofiel wordt aangetroffen, wordt direct opgeschaald naar een karterend booronderzoek. Verkennend booronderzoek is een snelle en kostenefficiënte onderzoeksmethode om de archeologische potentie van een plangebied in kaart te brengen. Karterende boringen hebben tot doel vindplaatsen op te sporen.

Tijdens het veldonderzoek is alleen de eerste boring als karterende boring gezet. Uit deze boring blijkt een tot in de C-horizont verstoord bodemprofiel. De resterende boringen zijn daarom als verkennend booronderzoek uitgevoerd. In afwijking van het plan van aanpak zijn in plaats van zes boringen vier boringen gezet. Tijdens het veldonderzoek bleek dat dit aantal ruim voldoende was de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Voor de karterende boring is een Edelmanboor met een diameter van 15 cm gebruik. De verkennende boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren.

De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 10. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 8.

4.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

Het typerende bodemprofiel bestaat uit een verstoord pakket met een gemiddelde dikte van ongeveer 110 cm. Deze ligt meestal scherp begrensd op een C-horizont (dekzand). De minimale verstoringsdikte is 90 cm (boring 3); de maximale verstoringsdikte is 115 cm (boringen 3 en 4).

De samenstelling van het verstoorde pakket varieert. In het algemeen gaat het om matig fijn matig siltig zand met donkerbruingrijze tinten. Dit zand is humeus en bevat bijmengingen als porselein (boring 2, op circa 50 cm-mv) en houtskool (boring 1 tussen 25 – 80 cm).

De C-horizont ligt gemiddeld op een diepte van circa 115 cm -mv (22,7 m -NAP). Het hoogste punt is aangetroffen in boring 1 (23 m +NAP); het laagste punt in boring 2 (22,45 m +NAP). Bijlage 9 toont de geïnterpoleerde hoogtekarta van de nog intacte Pleistocene ondergrond. Sporen van bodemvorming (E-, B- of BC-horizonten) of intacte resten van een plaggendeek zijn niet aangetroffen; in alle gevallen gaat het verstoorde pakket over in een C-horizont. In boringen 3 en 4 is duidelijk sprake van een verstoorde C-horizont bovenop de intacte C-horizont.

De C-horizont bestaat overwegend uit matigzwak siltig, matig fijn zand. Dit zand is lichtgeelgrijs of geel van kleur. In de top komen roestvlekken voor.

4.3 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

Er zijn geen relevante archeologische indicatoren aangetroffen.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN VERWACHTING

Tijdens het booronderzoek is een dik (circa 110 cm) verstoord pakket aangetroffen. Vermoedelijk is deze verstoring ontstaan tijdens de bouwphase van de huidige woonwijk. Dit pakket grenst aan een C-horizont. In twee boringen is sprake van een verstoorde top van de C-horizont. De oorspronkelijke top bestond waarschijnlijk uit een podzolgrond waarop een plaggendeek is aangebracht. Zowel plaggendeek als de top van de podzolgrond zijn verdwenen. Daarmee is ook de top van het archeologisch niveau aangetast. Dit betekent dat een vondstenlaag en oppervlakkige sporen zijn verdwenen of verstoord. Diepere sporen kunnen bewaard zijn gebleven in de top van de aangetroffen C-horizont. Het in de bureaustudie geformuleerde verwachtingsmodel (middelhoge kans op nederzettingsresten uit de periode Neolithicum – Vroege Middeleeuwen en een lage verwachting op nederzettingsresten uit de Late Middeleeuwen) wordt op basis van het veldonderzoek verworpen. De kans op archeologische resten is laag voor alle perioden.

HOOFDSTUK **6** SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat, afgezien van zeer diepe grondsporen. Het archeologisch belang hiervan is laag. Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven.

De implementatie van dit advies is overgenomen door de gemeente Haaksbergen, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, de heer A. Vissinga.

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Buesink, A., 2008. *Gemeente Haaksbergen. Plangebied Wissinkbrink en Veldmaat Aanvulling op het bureauonderzoek en karterend booronderzoek*. 's-Hertogenbosch.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Putten, M.J. van, 2007. *Gemeente Haaksbergen. Plangebieden Wissinkbrink en Veldmaat (Haaksbergen). Inventariserend archeologisch veldonderzoek (verkennende fase)*. 's-Hertogenbosch.
- Kemme, A.W.A., en M. Mostert, 2014. *Haaksbergen. Uitbreiding Transportriool. Archeologische begeleiding*. 's-Hertogenbosch.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Woolderink, H. en E. Ooink, 2015. *Historisch boerderij-onderzoek in het richterampt Haaksbergen (2^e versie)*. Enschede

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII
www.boorstaten.nl
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl
www.grondwatertools.nl
www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl.
Geraadpleegd op 9-10-2019

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron:
www.ahn.nl. Geraadpleegd op 9-10-2019

Archeologische beleidsadvieskaart. Bron: gemeente Haaksbergen. Geraadpleegd op 9-10-2019

Archeologische waarden- en verwachtingenkaart. Bron: gemeente Haaksbergen.
Geraadpleegd op 9-10-2019

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek verkennende en karterende fase Violier
26/Duizendblad 48 te Haaksbergen, gemeente Haaksbergen, Overijssel

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron:
www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 9-10-2019

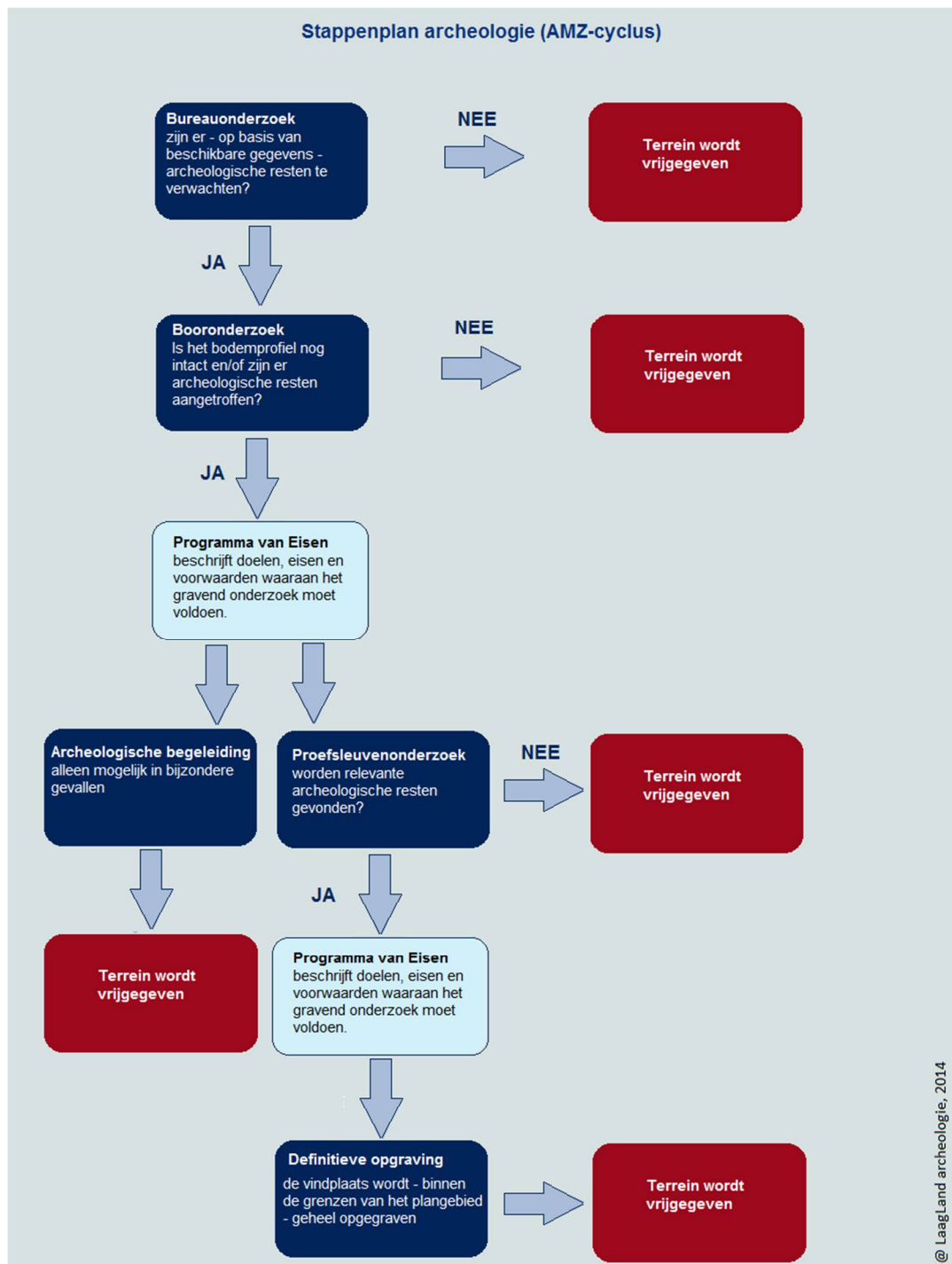
Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 9-10-2019

Gemeentelijke archeologische beleidskaart met AMZ-adviezen. Bron: gemeente
Haaksbergen. Geraadpleegd op 9-10-2019

minuutplan 1832. Bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 9-10-2019

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 9-10-2019

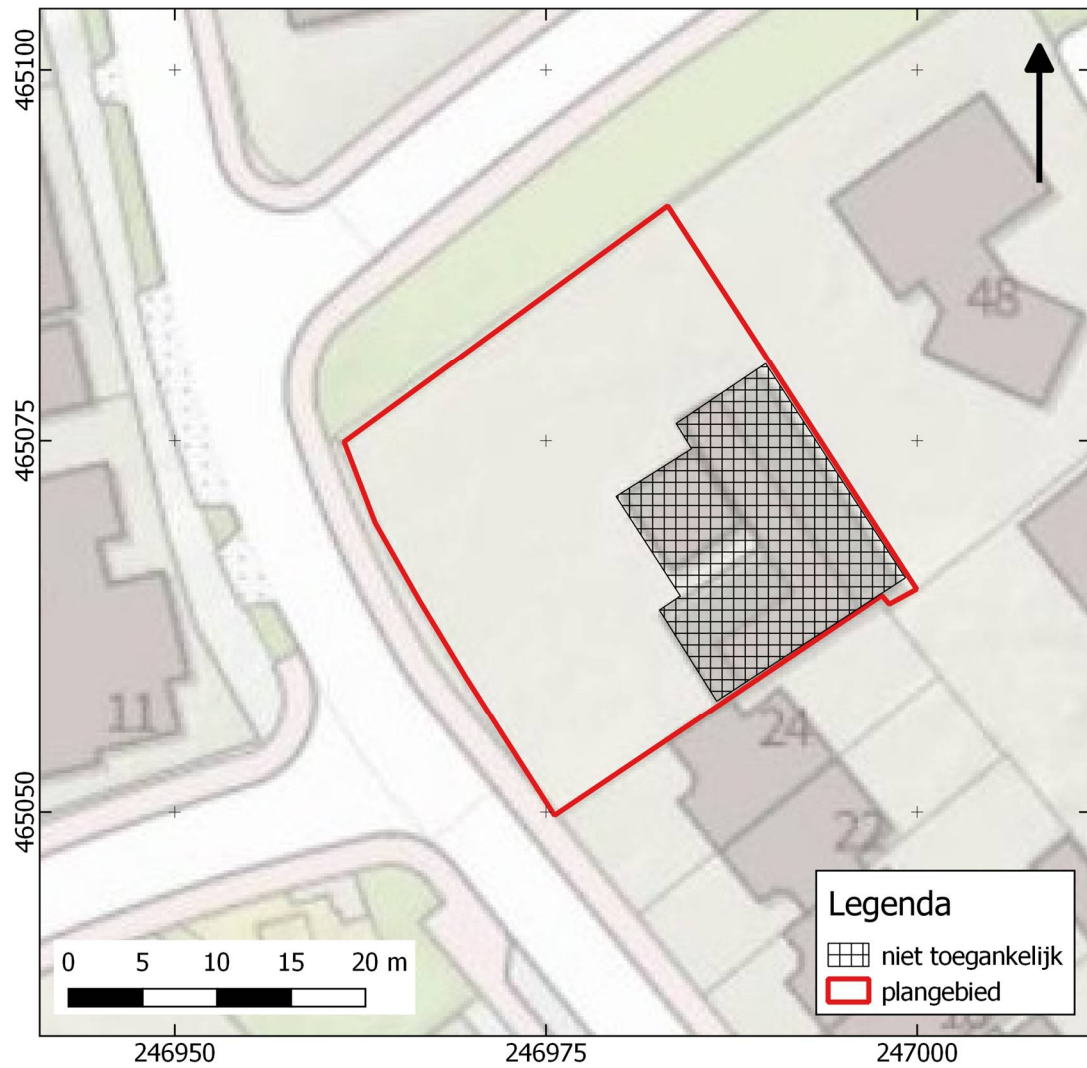
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

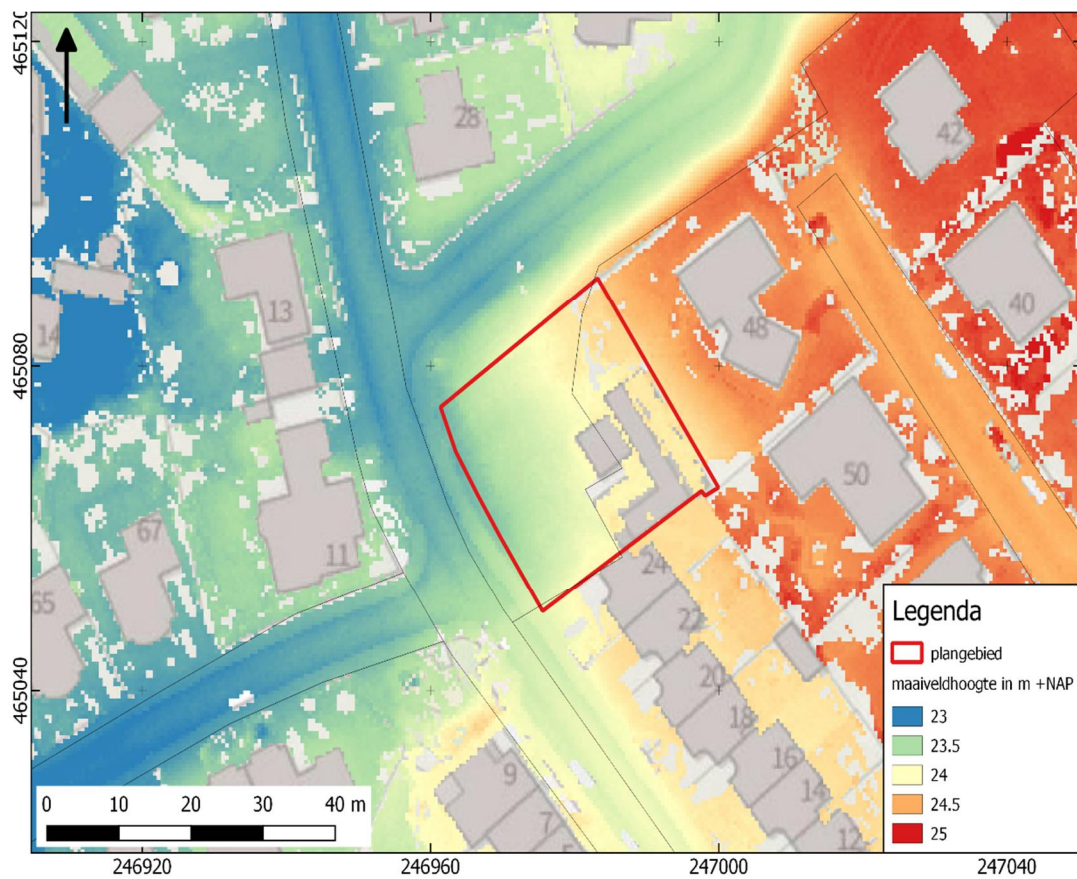
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden		Datering	
Nieuwe tijd	C	-1795	
	B	-1650	
	A	-1500	
Middeleeuwen	Laat	-1250	
	Vol	-1050	
	vroeg	Ottoons	-900
		Karolingisch	-725
		Merovingisch	-450
Romeinse tijd	Laat	-270	
	Midden	-70 na Chr.	
	Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	-250
		Midden	-500
		Vroeg	-800
	Bronstijd	Laat	-1100
		Midden	-1800
		Vroeg	-2000
	Neolithicum	Laat	-2850
		Midden	-4200
		Vroeg	-4900/5300
	Mesolithicum	Laat	-6450
		Midden	-8640
		Vroeg	-9700
	Paleolithicum	Jong	-35.000
		Midden	-250.000
		Oud	
	@ Laagland Archeologie, 2014		

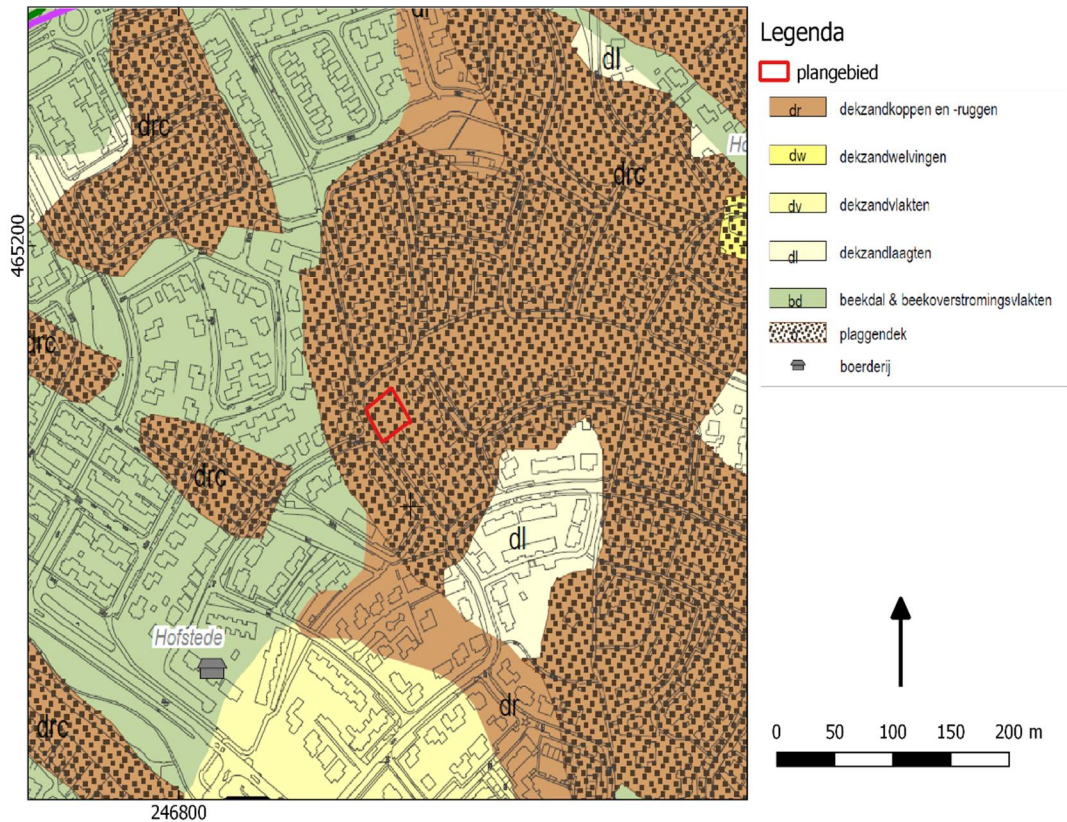
BIJLAGE 3 NIET-TOEGANKELIJKE DELEN VOOR VELDONDERZOEK

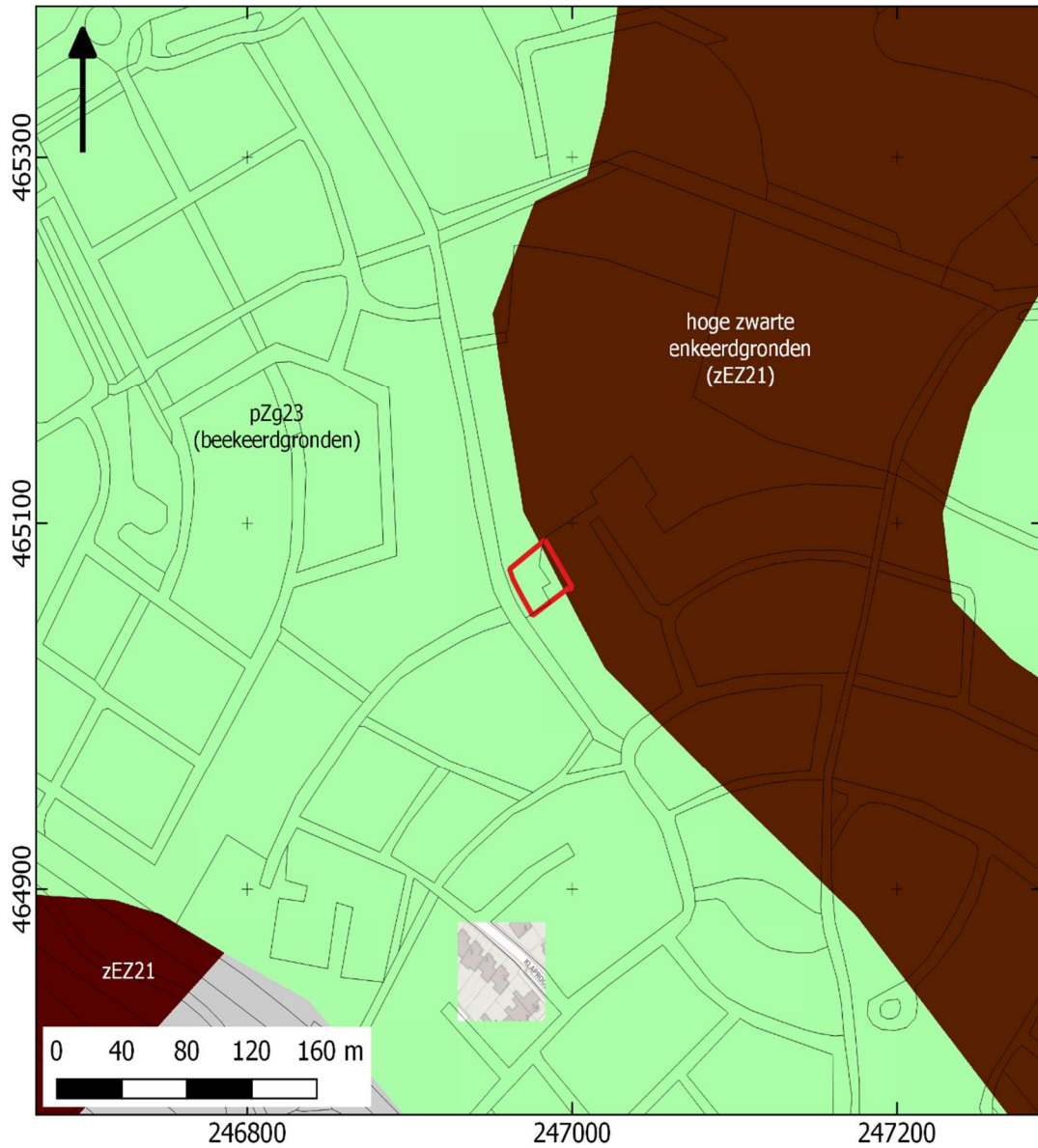
BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

BIJLAGE 5 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART

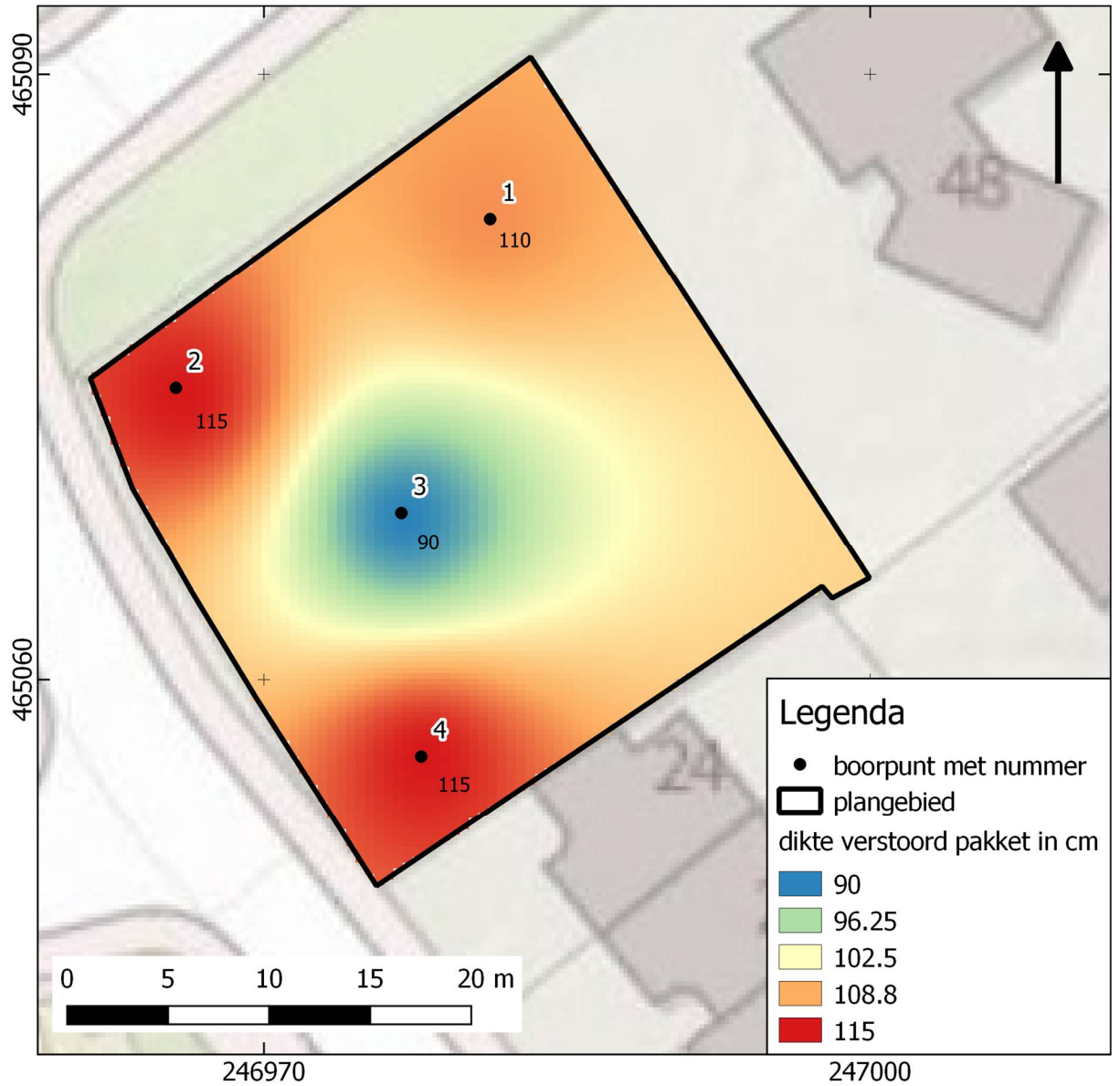
BIJLAGE 6 BODEMKAART

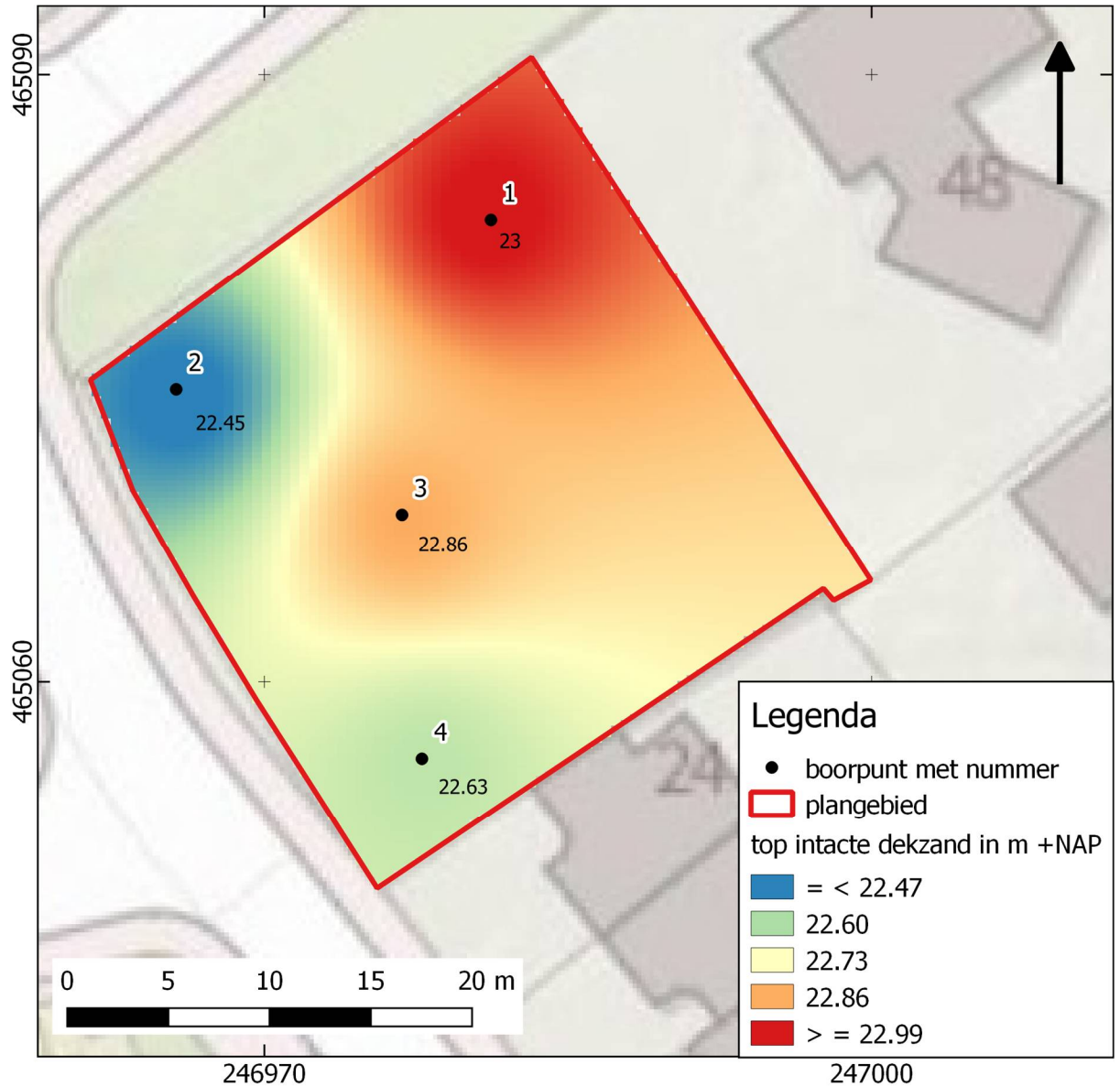
BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK-TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

BIJLAGE 8 DIKTE VERSTOORD PAKKET

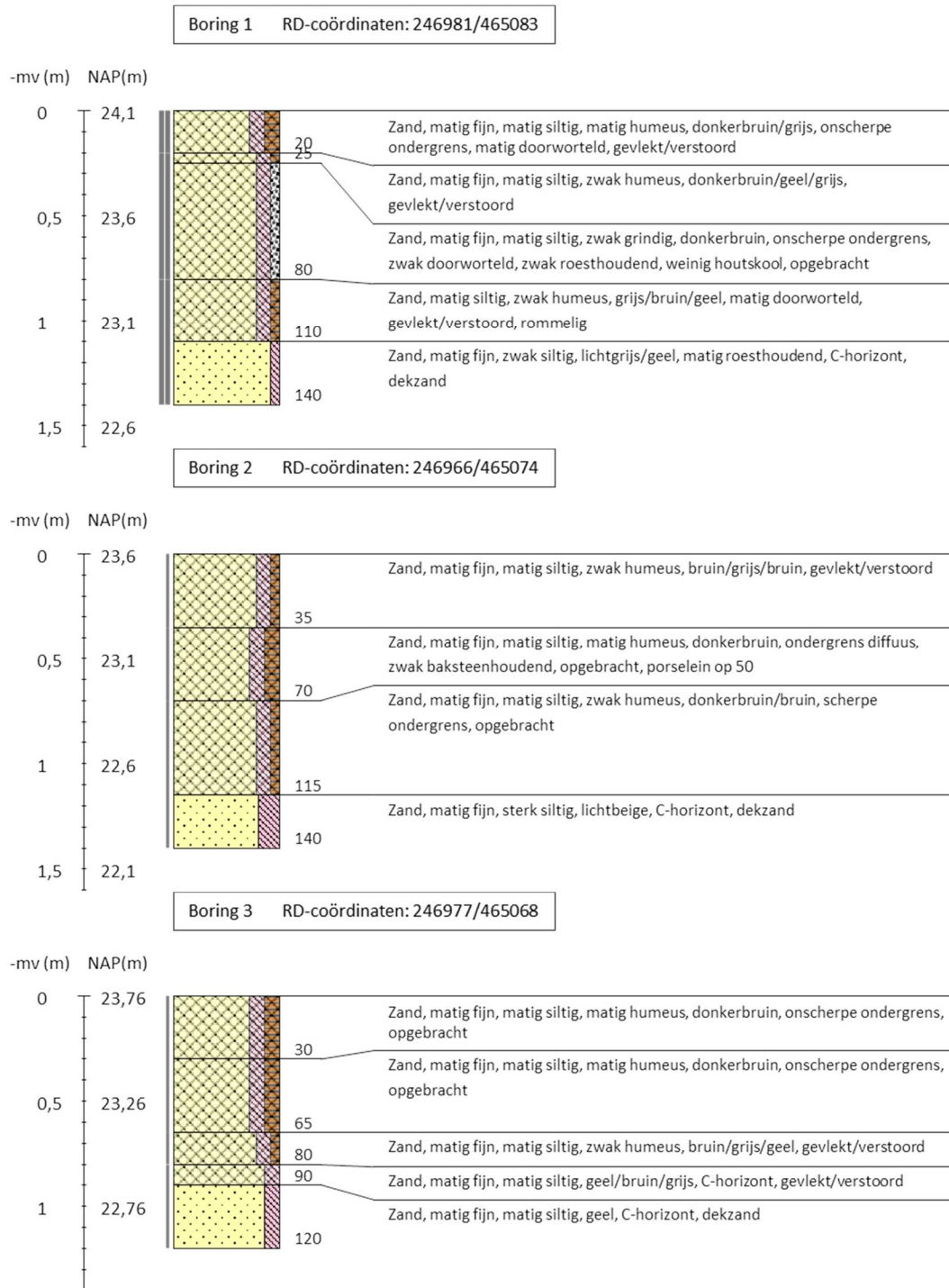

BIJLAGE 9 TOP INTACTE DEKZAND

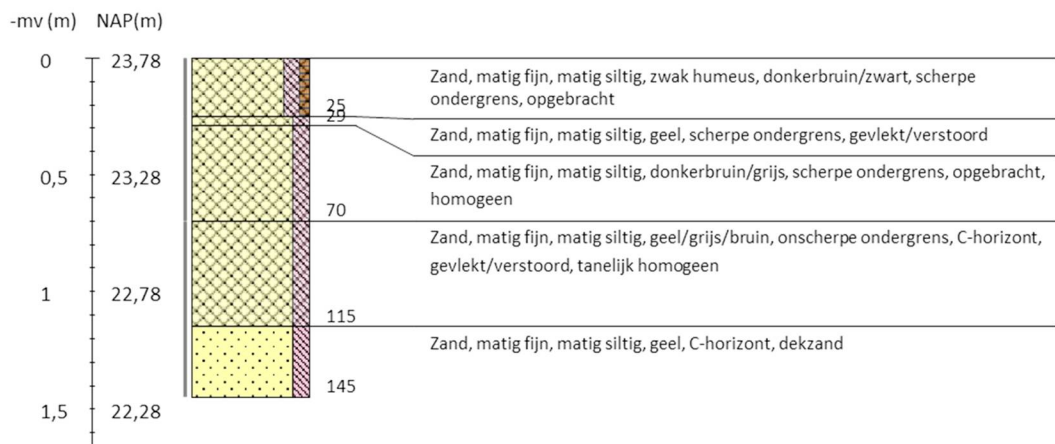

BIJLAGE 10 BOORSTATEN

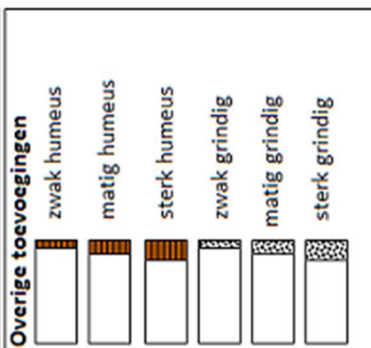
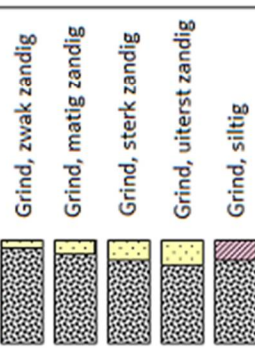
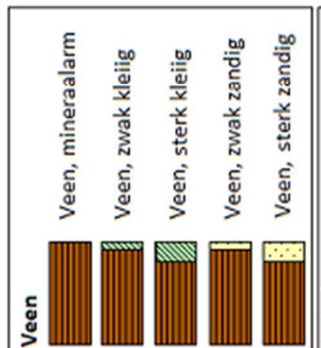
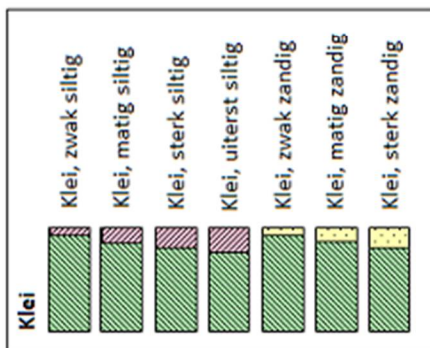
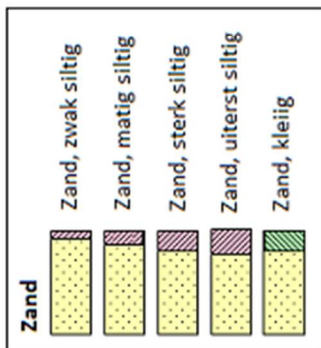
VELDONDERZOEK

Boring 4 RD-coördinaten: 246978/465056

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zandmediaan

uiterst fijn	< 105 μm
zeer fijn	105 - < 150 μm
matig fijn	150 - < 210 μm
matig grof	210 - < 300 μm
zeer grof	300 - < 420 μm
uiterst grof	420 - < 2000 μm

Zandsortering

goed gesorteerd	D60/D10 < 1,8
matig gesorteerd	D60/D10 1,8 < 3
slecht gesorteerd	D60/D10 > 3

Inclusies/archeologische indicatoren
(resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat)

weinig	< 1%
matig	1-10%
veel	> 10%

Begrenzing onderliggende laag

scherp	overgangsgebied < 0,3 cm
onscherp	overgangsgebied 0,3 - < 3 cm
diffuus	overgangsgebied 3 cm - < 10 cm

Kalkgehalte

kalkloos	geen opbruising, minder dan 0,5% CaCO ₃
kalkarm	hoorbare opbruising, circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃
kalkrijk	zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃

Boortype

Edelmanboor \varnothing 7 cm	
Edelmanboor \varnothing 10 cm	
Edelmanboor \varnothing 12 cm	
Edelmanboor \varnothing 15 cm	

Guts \varnothing 2 cm	
Guts \varnothing 3 cm	

Mechanische boor \varnothing 10 cm	⋮
Mechanische boor \varnothing 12 cm	⋮
Mechanische boor \varnothing 15 cm	⋮
Mechanische boor \varnothing 20 cm	⋮

Grondwaterstand

GHG	▶
GWG	≡
GLG	◆